

Теодор Ярчук

"Хто такий Мартін Лютер?"

1. Часи до Мартіна Лютера.

Головою Християнської Церкви та її засновником є Господь, Ісус Христос, "Котрий" - як це визнаємо в Апостольському Символі віри - зачатий від Духа Святого, народився з Діви Марії, страждав за Понтія Пилата, розп'ятий був, умер і був похований, зійшов до аду, в третій день воскрес, вознісся на небо й сидить праворуч Бога, Отця всемогутнього."

Через десять днів після Христового вознесіння, в перший день Зелених свят, звершилася Христова обітниця про зіслання Духа Святого, яку дав Він Своїм учням, коли ще перебував з ними на землі. Дійсно, того дня зійшов на них Дух Святий; зміцнив їх у вірі і надихнув до апостольського діла.

Натхненні апостоли ще того самого дня взяли за діло проголошення Євангелія про розп'ятого і воскреслого Христа всім народам, що на свята зібрались були до Єрусалиму. Під впливом їхніх проповідей, а головню слів ап. Петра, того ж першого дня Зелених свят тисячі людей увірували в Христа й прийняли святе Хрищення (Дії 2:41; 4:4).

Таким чином, день зіслання Духа Святого на апостолів становить початок Християнської Церкви; є днем її заснування.

Увірувавши в Христа, як сказано в Діях (4:32): "мали серце одне й одну душу"; вони творили святу спільність, побудовану на фундаменті апостолів і пророків, якого наріжним каменем є Сам Ісус Христос. Ця спільність називалась "Церквою Бога Живого" (1 Тим. 3:15), "Церквою первороджених" (Євр. 12:23), "домом духовним" (1 Петр. 2:5), "тілом Христовим" (Еф. 1:23) і мала за завдання спасіння душ, тим то займалась голошенням Слова Божого й уділюванням святих тайн.

В Християнській Церкві віра проявляла свою відновлюючу силу, яка перемагає світ. Для християн почалося нове життя, повне радості й спокою, любови Бога й ближніх; життя, повне праці і діл задля поширення Царства Господнього. Над його поширенням трудилися не тільки апостоли та

їхні учні, але також усі тодішні християни, хто як міг. Однак з усіх найбільше праці вчинив ап. Павло, котрому об'явився Сам Господь (перед Дамаском) й покликав його на апостола, щоб він проголошував Євангеліє поганам (Дії 9). Цей апостол під час своїх місійних подорожей не тільки зорганізував багато християнських громад по всіх краях тодішньої Римської імперії, але також у своїх посланнях науково вияснив Церкві Євангеліє про спасіння жертвою Христовою, принесеною на хресті. Послання ап. Павла - це перші навчаючі книги Церкви і в них ясно та розширено викладена Євангельська наука про виправдання вірою, незалежно від діл закону (Рим. 1:17; 3:28), про Боже синівство віруючих у Христа (Рим. 8:14-17) та про їхнє життя духом (Гал. 6:16-26; 6:1-10).

Християнство поширювалось дуже скоро. В багатьох місцевостях, а головним чином в містах, поставали християнські громади, у яких поодинокі члени притримувались порядку, заведеного апостолами, або усталеного дальшим розвитком Церкви. На чолі громад стояли "старші" (пресвітери), отже ті, котрі перші навернулися до Христа й були передовиками в творенні громади. Вони мали за завдання дбати про служіння Богові, в житті громади утримувати порядок і карність та опікуватись убогими. Їм при цьому допомагали дякони та дяконеси. Одночасно з урядом "старшого" витворився в громадах уряд душпа-стиря, уряд єпископа(це озн. наглядача). Ще трохи часу і кожна громада мала свого єпископа чи наставника (пароха), котрий мав за завдання проводити богослужіння й душпастирювати над братами по вірі. Таким чином, постав у церкві духовний уряд. Кожна громада була представником Христової Церкви, як спільність вірних, бо мала Боже Слово й Таїнства. Поодинокі громади єдналися у церковну цілість спільною вірою й братньою любов'ю (біднішим братам допомагали багатші), а не зовнішньою владою й статутами.

На богослужіння збиралися перші християни в приватних домівках, а коли громади чисельно зросли, почато будувати окремі будівлі, призначені тільки для молитовних і богослужебних зібрань. Ці будівлі називалися з грецької мови "киріакон" (це слово в перекладі означає "дім Господа"), від якого походить слов'янська назва "церква". Богослужіння відбувалися простенько й без ніяких обрядових парадів; склалися зі співу, читання Св. Писання, його пояснювання (отже-проповіді) і з молитов. Вірні поклонялися Богові духом і правдою (Івана 4:24).

У християн замість юдейської суботи святковано неділю, яка є днем Господнім, днем Його воскресіння, днем зіслання Святого Духа, отже також днем народження Церкви (1 Кор. 16:2; Об. 1:10; Дії 20:2). Нових членів до громади прийmano через хрищення, під час якого той, хто приймав це Таїнство, складав визнання віри, з якого з часом витворявся Апостольський Символ віри, який до сьогодні збережено в євангелицькій Церкві. В Церкві крім хрищення від самого початку було ще одне Таїнство, а саме - Господня Вечеря. Спочатку Господню Вечерю відбудовано на такий лад, як її запровадив Ісус Христос; отже, під час особних вечірніх богослужінь, які були поєднані зі спільною вечерею (агапе). В другому столітті по Христі господню Вечерю перенесено на ранок й сполучено їз ранішнім богослужінням.

Християнство, як нове явище в цьому світі, дуже швидко викликало до себе ненависть і переслідування. В апостольських часах всі переслідування походили від юдеїв. Поганський, римський світ аж тоді виступив проти християнства, коли спостеріг, що воно приносить цілком нові поняття, які загрожують проникненням, перемогою й основною переминою існуючого ладу. Переслідування, яких зазнавало християнство від існуючого поганського, римського світу, тривали понад двісті літ. З цих переслідувань християнство вийшло переможцем. Незважаючи на муки, на які тільки спромоглась жорстокість тодішніх часів, правдивими виявилися слова Івана Богослова: "Перемога, що світ перемогла, - віра наша" (1 Ів. 5:4). Як Христос поніс хрест, так і Церква силою Духа Святого понесла хрест за своїм Учителем. Ненависті світа християни протиставили свою любов, а переслідуванням — свою витривалість. Радість, з якою йшли вони на смерть, справляла на поган таке сильне враження, що часто воїни, які провадили християн на місце страт, самі наверталися до Христа.

Поганський світ старався поборювати християн також духовною зброєю поганського знання. В творах тодішніх поганських учених, написаних проти християнства, вже тоді зібрано всі закиди, які донині робить Церкві безбожний світ, для якого проповідь про Христа розп'ятого є дурістю. Виявилось, що "Боже й немудре - розумніше воно від людей" (1 Кор. 1:25). В довголітній боротьбі християнства з поганством переміг хрест. Імператор Костянтин своїми едиктами 313 р. і 323 р. визнав християнство, як державну релігію і заборонив його переслідувати. Через це Церква здобула в світі великого значення. Відтепер прийняття хрищення приносили великі користі, бо хто хотів здобути якусь високу посаду чи достоїнство в державі, мусив бути християнином. Правда, тепер Церква дуже скоро зростала чисельно, але до неї увійшло багато таких, котрі в дійсності не вірували в Христа. Перед тим Церква мусила боротися з ненавистю навколишнього світу, а тепер всередині неї розпочалася боротьба зі світом. Ця боротьба була набагато тяжчою.

Монаші чини й папство намагалися одразу втримати Церкву від впливу світського духу. Але це їм не вдалося, бо вони самі були світськими установами. Монаший сан є виразником того устремління в Церкві, яке намагається звільнитися від спокус світу цього втечею від нього. Монаші чини постали насамперед на Сході, але відтак перенесені на Захід, з'єднавшись з папством, набрали величезного значення. Вони головним чином причинилися до поширення християнства в краях західної, середньої й північної Європи. Монахи навчили навернені народи займатися рільництвом; вони корчували ліси й замінювали їх на урожайні поля. Вони водночас були вчителями новонавернених народів, бо при монастирях закладувало й утримувало школи. Особливішою їхньою заслугою було те, що в монастирях пильно переписувано святі книги. Однак таке життя, повне самопосвяти для добра інших не тривало довго. Розбагатівши в короткому часі, монастирі стали осередками світського життя, а настоятелі монаших чинів осягнули значення великих світських магнатів. Надармо роблено спроби, щоби через запровадження різних приписів і форм зреформувати монаші чини й вивести їх із занепаду. Всі ці спроби у висліді таки мусили залишитись надаремними зусиллями, бо все монаше життя противиться Євангелію, яке домагається від християн, щоб не втікали від світу, а перемагали світ і його вблагороднювали.

Папство пішло подібною дорогою розвитку. Римська Церква стверджує, що папа є заступником Христа і наслідником апостола Петра в римському єпископстві, тому отже йому належиться панування над усім християнством. Це твердження безпідставне, бо не погоджується ані зі Св. Писанням, ані з історією. Біблія ясно доводить нам, що Христос не потребує ніяких заступників на землі, бо Він Сам перебуває з нами аж кінця віку (Мт. 28:20). Церкву Свою побудував Христос не на Петрові, бо тоді вона скоро розпалася б, а на вірі, сповідуній Петром і всіма апостолами: "Ти - Христос, Син Бога Живого." Саме ця віра є тією скелею, на якій збудована Християнська Церква. Папа називає себе наступником у римському єпископстві, але історія доводить, що ап. Петро ніколи не був єпископом у Римі.

В дійсності влада папи з того взяла свій початок, що Рим був столицею світу. Видима річ, що єпископ імперської столиці зазнавав більшої пошани від якогось там провінційного єпископа. Другим таким єпископом, який бажав мати першість влади в християнстві, був єпископ константинопольський, бо пізніші імператори Римської імперії перенесли були столицю до Константинополя, і це місто незабаром перевищило підупадаючий Рим своїм блиском і розмірами. Між єпископством римським і константинопольським постали великі сварки про першість, які зрештою довели в 1054 році до першого розламу, до поділу на дві Церкви - **грецьку**, до котрої належала Східна Європа, Азія і Єгипет; **таримську**, до котрої належала західна частина Європи й Африки. Обидві церкви уважали себе католицькими або ж вселенськими.

Римська Церква в сполучі з монашими чинами дійшла на заході до великого значення через навернення на християнство поганських народів Європи. Ця Церква з папою на чолі сталася з часом світською державою. Тоді папи вже з королями й царями почали змагатись за найвищу владу. З цих довголітніх змагань папи вийшли переможцями й осягнули таку велику могутність, якої навіть не снилось мати нікому з володарів цього світу. Яка велика настала зміна завдання!

Христос Господь заявив: "Моє Царство не із світу цього" (Івана 18:36), а папа зробив із Церкви світську державу. Христос Господь прогнав геть сатану, коли цей показав Йому всі царства світу і їхню славу (Мт. 4:10), а папа, котрий уважав себе заступником Христа, не вчинив цього.

Серед таких обставин римська Церква щораз більше втрачала Євангельську правду. Священики вже не були більше слугами своїх громад, а їх панамі. Вони здебільшого провадили показове світське життя. Біблія пішла в непам'ять. Замість науки Св. Писання подавано вірним науку Церкви, повну блудів і людських постанов. Відправлювані чужою мовою богослужіння були для людей незрозумілі. Замість служити Богові духом і правдою, вірні почали займатися різними забобонами. Хоч дуже багато христів Христових ставлено в домівках, при шляхах та на церквах, але в переважаючій більшості ніхто з вірних не знав нічого про спасіння благодаттю Христовою. Замість жити в святості й плекати правдиву побожність, вірні займалися виконанням зовнішніх діл; отже, відмолювали вервиці, віддавали пересадну честь мощам померлих, відбували далекі паломництва й уряджували парадні процесії. Наука про індульгенції потягнула за собою велике замішання в релігійному житті. Індульгенцією називається звільнення від церковних кар за складені грошові пожертви. Та в дійсності продаж індульгенцій довів до того, що загальним сталося переконання, що за гроші можна купити собі відпущення гріхів.

Таким чином у всьому затемнено науку Євангелія, а на її місце поширилося мильне навчання про найсвятіші для кожної людини справи. На місце Божої благодаті в Христі, Рим поставив Церкву з її священиками; на місце розкаяння й віри - невільниче підкорення науці Церкви; а на місце свободи дітей Божих заведено сліпий послух виконанню церковних заповідей, а замість радісної Новини - Євангелія наново запанували невільничі закони.

Та ніколи в Церкві не вигасло до решти світло Євангелія. Рівночасно із звироднінням Церкви в її середині зростав щораз сильніший опір. Даремно верховні кола Церкви старалися страшними переслідуваннями (інквізицією) знищити цей опір і євангельські стремління в Церкві. Мужі, освічені Духом Святим, щораз голосніше свідкували про правду. Від XII століття почавши, майже в усіх краях Європи по черзі поставали реформатори, котрі закликали Церкву, щоби вернулася вона до чистого Євангелія, яке проголошували апостоли. Їх насильно усувано було з Церкви і зі світу. Петро Вальдус, переслідуваний у Франції, мусив втекти до Чехії, де й помер у 1197 році. В Англії під папською клятвою помер Джон Вікліф в 1384 році, а його тіло спалено після смерті. Ян Гус, реформатор чех, згорів на вогнищі в Констанці 1415 року. В Італії спалено Саванаролу в 1498 році. Подібним чином стерто зі світу багатьох інших свідків про правду. Та, незважаючи на це, зближався час, вибраний Самим Богом, коли Церква мала звільнитися від кайданів духової неволі. Тим знярядям Божим для здійснення такої великої справи був Мартін Лютер.

2. Молодий вік Мартіна Лютера.

Мартін Лютер народився 10 листопада 1483 р. в містечку Айслебен. Батько його, незаможний гірняк називався Йоганн, а мати Маргарета походила з дому Ціглерів. Другого дня після народження, в день св. Мартіна, охрищено його в церкві св. Петра й дано йому ім'я того святого, якому був присвячений цей день.

Через короткий час після народження Мартіна Лютера родичі його переїхали до Мансфельду, щоби хоч дещо поправити своє тяжке матеріальне становище. Але й тут спочатку жилося їм дуже тяжко. "Мої родичі, - так каже Мартін Лютер - були дуже убогі. Мій батько рубав дерево в лісі, а мати не раз носила це дерево на плечах, щоби вигодувати нас, своїх дітей. Вони аж до крові змучувалися працею заради нас."

Мати Мартіна була дуже побожна, але й батько не раз ставав на коліна перед ліжком дитини та молився щиро, щоби син завжди пам'ятав про Бога й причинився до поширення Божої правди. І

Бог чудесним способом вислухав вітцівські щирі молитви. Мартіна виховувано в домі дуже суворо. Згадуючи про свою молодість, він признається: "Мій батько так суворо мене карав, що я був утік від нього й так його боявся, що знову мусив мене до себе привчати. Одного разу мати за пустий грішок так побила мене аж до крови, але вони це робили з доброго серця та тільки не знали міри в каранні."

П'ятирічного Мартіна віддали батьки до школи в Мансфельді. В цій школі учителі були такі суворі, що пізніше сам Мартін Лютер казав: "Тодішні вчителі були тиранами й катами, а школи в'язницями й пеклом." Мартіна, коли вів мав 14 років, вислали батьки до школи в Магдебургу, а ще через рік - до школи в Айзенах. Тут жили його свояки, і батьки Мартіна сподівалися від них помочі для свого сина. Та свояки не дбали про нього, бо й самі були убогі. З дому так мало йому батьки допомагали, що за тодішнім звичаєм мусив він співом перед будинками випрошувати собі милостиню, з якої жив у великих злиднях. Приємний голос убогого хлопчини й глибока побожність, яка пробивалася з його обличчя, заробили йому прихильність родини Котта, і ця родина забрала його до свого дому. Тут почалося для Мартіна нове життя. Тепер він вже не потребував журитися про своє утримання і харчування, а вільний час присвячував грі на сопілці (флейті) й трубці, або вчився токарства. Його молитва ставала палкішою, охота до науки зростала, отже й поступ у науці був щоразу кращий.

По чотирьох роках проживання в Айзенаху, на 18 рік свого життя, Мартін Лютер поступив до університету в Ерфурті. Батькам його на цей час вже велося набагато краще, через те могли більше допомагати своєму синові. Батько, побачивши, що син має великі здібності й охоту до науки, дуже наполягав, щоб той вивчав право. Це відбувалося в 1501 році.

Як раніше в Айзенасі, так і тепер в Ерфурті Мартін Лютер віддався науці цілою душею. Студіював старовинні мови й філософію, а при цьому не забував про молитву. Часто повторював: "Добре помолитись, стільки саме означає, що навчитись до половини." Жадібний до науки, він проводив і вільний час в університетській бібліотеці. Тут випадково потрапила йому до рук ціла Біблія латинською мовою, і він зауважив, що в Біблії є набагато більше тексту, від того, що його читано і пояснювано в церкві. Те, що найперше впало йому в очі, була історія Самуїла та його матері. Він не міг її начитатися. Забажав придбати Біблію на власність. У його душі зяєсніли проблiski нової справи...

В 1505 році Мартін Лютер здобув ступінь магістра, й іменовано його професором філософії при університеті. Його глибока освіченість викликала загальний подив. Та він цим не вдовольнявся і з таким завзяттям присвятився правничим студіям, що аж тяжко захворів. Йому здавалось, що до нього приближується смерть. Тоді принагідно відвідав його один старенький, загально шанований священник. Коли ж Мартін Лютер виявив йому свої передчуття про близьку смерть, цей священник лагідно сказав: "Заспокойтеся, любий магістре! Від цієї хвороби ви не помрете. Бог зробить із вас мужа, котрий нестиме втіху великій кількості людей. Бо кого Бог любить, того хрестом навіщує, хто ж терпеливо перенесе цей хрест, той доступить великої мудрості".

Після одужання в житті Мартіна Лютера настала велика зміна. В студіях вже не знаходив собі спокою і задоволення. Часто ставив собі самому питання, чи сміє оскаржувати інших, коли він сам має на совісті не один тяжкий гріх. Постійний страх перед гнівом Божим зародив у ньому думку, що тільки в монашому стані він зумів би обминути цей гнів і сподобатися Богові. Не був це його особистий погляд, а загальне тодішнє переконання й думка про монаший стан, яке було плодом науки схоластиків. Мартін Лютер задумав поступити до монастиря Августинів в Ерфурті. Втіленню в життя задуманого плану пришвидшили дві обставини: Один із приятелів Лютера вмер наглою смертю, і цей смертельний випадок викликав у нього незабутнє враження. Іншим разом, коли вертався з родинного дому до Ерфурту, в дорозі застала його раптова буря. Почуття гріховності оволоділо всіми його гадками і наповнило великим страхом. Наразі так близько вдарив грім, що повалив його на землю. Він закликавз переляку: "Врятуй мене, свята Анно, і я стану монахом". Ці слова він уважав своєю обітницею, яку склав самому Богові.

3. Мартін Лютер монахом і професором.

Шукаючи спокою для душі, Мартін Лютер, 22-річний юнак, вступив до монастиря всупереч волі батьків. Це сталося в 1505 році. Під час новіціату колишній магістр і університетський професор мусив виконувати найпростіші і найтяжчі роботи. Він усе переносив і усе, що тільки йому наказували, виконував з як найбільшою сумлінністю, покорою та вдовolenням. Був взірцем правдивого монаха. Тому отже, цілком слушно опісля цього стверджував: "Якщо коли-небудь якийсь монах своїм життям осягнув спасіння, то я також без жодного сумніву повинен його осягнути".

Не заважаючи на надмірне умертлювання себе постами та бичуваннями, не зважаючи на безнастанні молитви і неспані ночі, Божий спокій, якого з таким завзяттям шукав монах Мартін, не хотів завітати до його душі. Переживав хвилини зневіри, в яких уважав себе за загиблого та призначеного на вічний осуд. На тілі змарнів так, що коли лежав на ліжку, виглядав, як мертвий. Та Бог постав йому велику поміч та втіху в особі генерального вікарія августинського ордену, Йоганна Штаупіца, організатора університету у Віттемберзі, людину глибокої науки й правдивої побожності.

В перебуванні з цим визначним чоловіком брат Мартін не раз чув від нього слова правдивої потіхи й розради. Одного разу запитав його Штаупіц: "Чому ти такий сумний, брате Мартіне?" - "Ох, не знаю, - відповів Лютер—, куди втікати зі своїми думками." На це сказав Штаупіц: "Спокуси, які тебе тиснуть, потрібніші тобі, як їжа й напої. Бог не дарма зсилає на тебе ці журби. Побачиш, Мартіне, що колись Господь покличе тебе до великих діл." При іншій нагоді Штаупіц так йому сказав: "Якщо хочеш навернутись, то не катує себе, ані не бичуйся! Лише люби Того, Котрий перш тебе полюбив!" Хоч слова Штаупіца приносили дивний спокій Лютерові, все одно до нього верталися хвилини глибокого пригноблення й розпуки. "Ох, гріхи мої, гріхи мої, гріхи мої", - стогнав одного разу молодий законник в присутності Штаупіца. Тоді цей відповів: "Хіба ти хотів би бути тільки вималюваним грішником і мати тільки вималюваного Спасителя? Вір, що Ісус Христос є Спасителем навіть великих, справжніх грішників, котрі гідні цілковитого осудження." Штаупіц радив Лютерові, щоб не шукав закритого Бога, а міцно тримався того, що про Нього об'явлено в Христі; також радив йому, щоб досліджував Св. Писання, і навіть подарував йому Біблію. З цього подарунка Мартін Лютер був дуже радий, бо Біблію любив понад усе. Штаупіц постарався також про це, що Лютера висвячено на священика. Цей використав нагоду урочистого відправлення першої своєї Служби Божої, щоби погодитись з батьком. І в цьому йому цілковито пощастило. Батько прийшов на цю урочистість і навіть подарував синові при цій нагоді 20 дукатів, даючи таким чином зрозуміти, що кінець-кінцем погоджується з його чернецьким саном.

Тепер Штаупіц порадив Лютерові, щоби він вибрався на деякий час у подорож. Він послухав тієї поради й відвідував сусідні парафії та монастирі й прикликав до проголошення проповідей. Після трьох років побуту в ерфуртському монастирі за старанням Штаупіца покликано Лютера на професора університету у Віттемберзі. Тут він, залишившись далі монахом, викладав студентам діалектику на основі філософії Арістотеля. Коли ж здобув ступінь бакалавра богослов'я, присвятив себе викладанню Святого Письма. Його виклади послань апостола Павла до Римлян і Галатів привертали велику кількість слухачів. В цьому часі вислано його як делегата до папи в Рим у справах монастиря.

Подорож до Риму становить переломний час у житті Мартіна Лютера. Цю подорож він здійснив пішки. Коли, приблизно після двомісячної мандрівки, опинився він в кінці перед брамами Риму, вів припав до землі і з великим захопленням вигукнув: "Витай, святий Риме, трикратно святий через кров мучеників, що її пролито в твоїх мурах!" Та незабаром той "святий" Рим, перед котрого величністю припав він був обличчям до землі, втратив для нього свій чар. Те, що побачив він тут між духовенством у папському дворі, сповнило його серце великою відразою. Його обурювало

тутешня загальна зіпсованість звичаїв і торгівля богослужіннями та Службами Божими. В той час, коли він сам відправляв Службу Божу повільно, поважно й виразно, за той же час біля іншого вітваря було відправлено аж сім Служб Божих, священники безперестанку казали йому: "Поспішай, поспішай і скоро відсилай Божій Матері її Сина!" Подібно безбожні слова чув не раз з уст священника, що відправляв Службу Божу: "Ти є хлібом і залишишся хлібом. Ти є вином і вином залишишся." Самі папські дворяни говорили: "Неможливо, щоб так довше тривало. Усе мусить закінчитися!" Інші казали: "Якщо існує пекло, то, без сумніву, на ньому збудований Рим." Та Мартін Лютер, будучи богобоязливим монахом, виконував усе, чого вимагала Церква, щоб досягнути прощення гріхів. Задля здобуття відпусту, на колінах вийшов по двадцяти восьми так званих "Пілатових сходах", які якимось чудесним способом потрапили з Єрусалиму до Риму. Але під час виконання цієї уявної заслуги перед Богом в глибині його серця відгукувався, вже з попередніх часів знаний йому, таємний голос словами з книги Авакума(2, 4) "праведний житиме вірою своєю". Цей голос, що давніше видавався йому голосом ангела, відтепер щораз сильніше почав гомоніти в його душі.

Після повернення до Віттемберга Лютер здобув 1512 р. ступінь доктора богослов'я. Як доктор богослов'я склав він таку присягу: "Присягаю, що відважно боронитиму мою євангельську віру." Від того часу присвятив він себе головним чином викладанню Святого Письма та пильно студював біблійні мови: єврейську та грецьку. Почав він знову виступати з проповідями в церквах і через короткий час прославився як першокласний проповідник. Через те, що вже тоді він був дуже поважний, доказом цього нехай послужить факт, що доручено йому робити перегляд монастирів, хоча було йому ледь 30 років. На підставі отриманого доручення відбув він тоді візитацію в 40 монастирях Тюрингії і Міснії. Під час цієї подорожі, яка збагатила його ще більшим досвідом і пізнанням світу й Церкви, Мартін Лютер, бачучи на кожному кроці велику духову темряву, заохочував, як тільки міг, закладати школи, а монахам доручав, щоб пильно вчитувались у Святе Письмо та вели життя чесне й богобоязливе.

Через деякий час після повернення Мартіна Лютера до Віттемберга тут вибухнула пошесть. Багато професорів і студентів виїхали з міста. Лютер, незважаючи на застереження приятелів, далі залишався в місті, відвідуючи й покріплюючи на душі хворих і вмираючих. Він казав: "Монастирський послух так довго не дозволяє мені, щоб я йшов собі геть, поки не відкличе мене той, хто мене тут поставив". Ще тоді вважав Лютер, що послух Церкві вважається послухом Самому Христові, ще тоді думав, що тільки одиниці можуть помилятися, а Церква ніколи.

4. Мартін Лютер береться до реформування Церкви.

Відпустові справи дали Лютерові спонуку до першої відвертої боротьби з римською Церквою. На папському престолі сидів тоді Лев X, великий любитель показного життя і розкошів. Він потребував величезних грошових сум нібито на докінчення будови церкви св. Петра, а в дійсності на покриття дуже великих особистих видатків. Заради цього в 1516 році, він установив багато відпустів і видав індульгенції, які доручив архієпископові Альбрехтові Могунцькому, щоб той продавав їх у Північній Німеччині. Архієпископ Альбрехт мав половину чистого доходу відіслати до Риму, а другу половину міг залишити собі.

Вже віддавна проваджена торгівля індульгенціями опиралася головним чином на римське навчання, що Христос і свята під час свого життя на землі зробили набагато більше добрих діл, від того, що їм самим потрібно було для спасіння. Отже, цей надлишок добрих діл Христа й святих мав послужити для одержання вічного життя тим людям, які самі зробили замало добра. Тією особою, яка має владу уділювати благодаті людям із цього скарбу святих діл, є сам папа. За цим навчанням Риму, придбанням індульгенцій можна було скоротити собі кари, які треба було спокутувати або ще під час життя на землі, або після смерті в чистилищі. А через те, що індульгенції за основу мали відпущення кар за гріхи, і ці відпущення разом із індульгенціями

одержувались за гроші, то тяжко подумати, що серце людини, яка шукає такого прощення, було б перейняте почуттям правдивого жалю і розкаяння.

Між священиками, яких вислав архієпископ Альбрехт, щоб заохочували народ до купування індульгенцій був також домініканський монах Йоганн Тецель, людина дуже низьких звичаїв. Цей Тецель зодягався в найкращі церковні ризи, перед собою наказував нести червоний хрест з папськими гербами і на оксамитовій подушці папську буллу (лист), якою уповноважувано його наділяти відпущеннями. В урочистому поході процесії ішов він до церкви і з проповідниці доводив до загальнолюдського відома, що має владу відпускати індульгенціями не тільки вчинені гріхи, але й ті, що будуть в майбутньому. Під час того говорив, що папа має набагато більшу владу від апостолів, святих і Діви Марії, бо вони підпорядковані Христові, а папа дорівнює Спасителеві світу. Далі підкреслював, що червоний відпустовий хрест з папськими гербами має набагато більше значення від хреста на Голгофі, що покупці індульгенцій не потребують навіть збуджувати в собі жалю за гріхи і розкаяння, та що індульгенціями здобувається прощення навіть найбільших гріхів не тільки для живих, але також для померлих. Свої проповіді Тецель закінчував словами: "Як гріш в скарбниці задзвенить, він душу з чистилища в небо випровадить".

Після такої промови темний, обдурений народ вірив, що прощення гріхів не залежить від каяття і покути, а тільки від купівлі індульгенції. Під час своїх подорожей Тецель прибув до міста Ітербок, недалеко від Віттембергу, в котрому проживав Мартін Лютер. Задля здобуття індульгенцій народ сходився до Ітербоку тисячами. Між ними було також багато міщан з Віттембергу, які вже покупували собі індульгенції і почали вихвалюватися, що відтепер не потребують відрікатися перелюбу, брехні та інших переступів і злочинів. Та монах Мартін під час проваджуваної ним сповіді не давав відпущення гріхів тим, які замість жалю за гріхи, показували йому індульгенції. Це дуже розлютило Тецеля, і він назвав М. Лютера еретиком, хоча він був доктором богослов'я. Мало цього, Тецель почав на своїх проповідях називати Лютера найгіршими словами. З цією справою звертався Мартін Лютер до єпископів, але вони або відбувалися мовчанкою, або навіть дораджували, щоб взагалі не виступав проти продажу індульгенцій.

Довгий час боровся Мартін Лютер із собою самим. Його душу палило те страшне крамарство найсвятішими справами душі, яке за згодою й благословенням найвищої церковної влади завелось в Христовій Церкві. Лютер мовчав, але дивний вогонь його очей доводив, що він таки не погоджувався з існуючим ладом у Церкві і носить у собі якісь натри. Ці наміри незабаром вийшли назовні і стали доконаним фактом. В надвечір'я свята всіх святих, дня 31 жовтня 1517 року, Мартін Лютер прибив у передсінку замкової церкви у Віттемберзі 95 тез (тобто коротких і стислих наукових тверджень) проти існуючих зловживань у римській Церкві та закликав до прилюдного диспуту вад ними. Тут подаємо деякі з цих тез.

Перша теза: Господь і Учитель наш Ісус Христос, промовивши "Покайтеся", хотів, щоб ціле життя вірних на землі було безперервною покутою.

Шоста теза: Папа не хоче, ані не може звільняти від інших кар, як тільки від тих, які сам наклав або за своїм вподобанням, або на основі церковних законів.

Двадцять сьома теза: Ті розказують людські вигадки, котрі проголошують, що одразу душа відлітає з чистилища до раю, коли тільки гріш задзвенить у скарбниці.

Сорок третя теза: Треба навчати християн, що той, хто допомагає бідному або дає поміч людині в потребі, робить краще діло від того, хто купує індульгенції.

Шістдесят друга теза: Дійсно правдивим скарбом Церкви є святе Євангеліє Божої слави і благодаті.

Це прибиття тез було на вигляд малозначною справою, але в дійсності стало початком **великого діла реформації Церкви**. Лютерові тези викликали повсюди нечуване зацікавлення. Завдяки друкарському верстату протягом 14 днів їх розповсюджено по цілій Німеччині, а впродовж одного місяця по цілій Європі, хоча до цього розповсюдження Лютер ніяким чином не був причетний. З одного боку ці тези викликали величезне захоплення, а з іншого боку, головним чином серед торговців індульгенціями, то стало велике роздратування. Сам М. Лютер поведився спокійно і тоді ще не думав виступати проти цілої науки Церкви та розривати стосунки з Римом.

Папа Лев X, якого не дуже то займали церковні справи, з початку не звертав великої уваги на виступ М. Лютера. Думав він, що де виступив якийсь там монах несповна розуму, і взагалі в цілому спорі бачив тільки суперечку заздрісних монахів. Та суперечка не затихала, а набирала сили і ставала щораз пристраснішою. Оскаржений М. Лютер перед папою, отримав від нього покликання, щоб до 60 днів особисто прибув до Риму і спростував роблені йому закиди. Але князь-електор, Фридрих, за намовою приятелів М. Лютера і цілого університету у Віттемберзі здійснив ряд заходів, щоб справа М. Лютера і цілої суперечки була полагоджена в Аугсбурзі, отже там, де тоді перебував папський легат (представник-посол) Кастан. Віттемберзький університет з цієї причини так дуже заступався за М. Лютера, бо не хотів втратити в його особі одного із найкращих своїх професорів. Віттемберзькі кола були дуже свідомі того, що вже не один відважний чоловік розпалював вогонь, але багато з них, як наприклад Ян Гус, самі згоріли в полум'ї.

Покликаний спростувати себе, М. Лютер з'явився перед Кастаном в Аугсбурзі 1518 р. Від нього зажадав кардинал легат, щоб він одразу відкликав свою науку, і додав, що з ним не має причин входити в якісь диспути. Але М. Лютер не хотів відкликати своїх тез і далі стверджував, що вони в згоді зі Св. Писанням. Ще двічі кардинал прикликав його до себе й старався змусити його до відкликування, а в кінці на нього викричався "Відкликуй, або більше не з'являйся мені на очі!" Тоді М. Лютер за намовою приятелів залишив Аугсбург і вернувся до Віттембергу. Звідси він зробив формальний відклик "Від зле поінформованого папи до папи, який повинен бути краще поінформований "

Тепер справу М. Лютера доручено полагодити іншому папському повновласникові - **Карлові фон Мільтцові**, шамбелянові Саксонії. Цей у поведінці був дуже спритний і тактовний, отже йому вдалося досягнути від М. Лютера обіцянки, що він напише до папи перепошуючого листа. Лютер дотримався даної обіцянки і 3 березня 1519 р. написав до папи Лева X листа, в якому якнайпокірніше однак заявив, що таки не може відкликати своїх тез, а в справі прощення гріхів відтепер так довго мовчатиме, як довго мовчатимуть його противники і не будуть його зачіпати. Та вони не мовчали!

5. Мартін Лютер і професор др. Екк

Незабаром проти Лютерового товариша, проф. Карлштатдта, виступив професор Йоганн Екк з Інгольштадту, викликаючи його до привселюдного диспуту до Липська. Насправді підступний Екк розраховував на те, щоб до цього диспуту втягнути і побороти самого М. Лютера, тому він проголосив 13 тез, які більше стосувалися самого Лютера як Карлштатдта. Таким чином, зачеплений М. Лютер зажадав, щоб його самого допущено до цього диспуту, на якому мали бути обговорювані головним чином справи відпустів і папської влади.

Під час диспуту в Липську проф. Екк одразу старався побороти М. Лютера доказами зі Св. Письма. Коли ж це йому не вдалося, він схопився за інший засіб, почав М. Лютерові по штабацьки закидати, що він є прихильником науки Гуса. На це відповів Лютер, що між науковими працями Я. Гуса деякі є глибоко християнські, як наприклад ця стаття, що "існує тільки одна вселенська

Церква" та що "віра у верховну владу римської Церкви не конче потрібна для спасіння душі"
"Мені, - сказав Лютер, - все одно, чи сказав Гус чи Вікліф, досить того, що це правда..."

Липський диспут закінчився 15 липня 1519 р. Для справи реформації мав він величезне значення, бо під час нього Лютер здобув собі багато щирих приятелів, головним чином з поміж присутніх богословів. В Липську зміцнилися дружні взаємини між Лютером і професором богослов'я Меланхтоном до такої міри, що цей відтоді став найдіяльнішим помічником Лютера й невтомним поширювачем реформації.

Після диспуту в Липську М. Лютер написав три наукові твори, які мали переломне значення, а саме: 1) "Відозва до християнської шляхти німецької нації про поправу християнського стану", 2) "Про вавилонську неволю Церкви" й 3) "Про християнську свободу".

У "Відозві до християнської шляхти", яка починається словами "Час мовчати вже проминув, тепер прийшов час говорити", М. Лютер вказує на потрійний мур, яким оточилися папи і завзято борються проти будь якої реформи Церкви зі шкодою для усього християнства. Цим потрійним муром є три такі їхні твердження: 1) Світська влада не має нічого висловлювати проти, бо духовна влада стоїть над світською; 2) Ніхто не може пояснювати Св. Письма, тільки папа; 3) Ніхто не може скликати церковних соборів, тільки папа.

На перше папське твердження відповідає Лютер, що кожна людина стає священником через хрищення, Євангеліє і віру. Світська християнська влада має виконувати свій обов'язок щодо кожного без різниці, чи це буде світська особа, чи духовна, чи навіть сам папа. Хто провинився, нехай відповідає! Друге твердження, а саме, що тільки папа може непомильно пояснювати Св. Письмо то воно, на думку Лютера, ще слабше, бо з науки про минувшину (з історії) знаємо, що папи часто помилялися. Якби папське твердження було правдивим, то для чого в нас тоді є Св. Письмо? Спалімо Біблію і задовольнімося римською наукою! А третій мур - доказує Лютер - сам по собі розпадається, бо апостольського Собору в Єрусалимі не скликав Петро, нікейського Собору не скликав папа, а тільки цар Костянтин. Коли папа чинить всупереч Св. Письму, треба йому докорити, бо так говорить Господь Христос "Коли провиниться твій брат, докори йому" (Луки 17:3).

В книжці "**Про вавилонську неволю Церкви**", яка є радше теологічним твором, Лютер розбирає науку католицької церкви про сім таїнств і доводить, що тільки Хрищення і Господню Вечерю запровадив Христос отже тільки вони є Таїнствами, а Миропомазання, Покаяння, Одруження, Єлеопомазання і Священство не є таїнствами, бо ані Ісус Христос їх не запровадив, ані нема про це згадки в Св. Письмі. Отже, вони є людськими запровадженнями. Цю свою книжку закінчує Лютер словами "Доповідають мені, що папа готує свіжі булли й прокляття на мене, та наполягають, щоб я відкликав свою науку, або стану єретиком. Коли це правда, то маю бажання, щоб ця моя книжка була частиною мого майбутнього відкликання, щоб вони не нарікали, що їхнє тиранство було даремним. Незабаром при помочі Христовій, я проголошу такий відклик, якого Рим досі ще ніколи не бачив і не чув. Таким чином дам багате свідоцтво мого послуху Імені Господа нашого Ісуса Христа. Амінь".

У третій своїй книжці "**Про християнську свободу**", що є цінною перлиною в творах М. Лютера, він домагається християнської свободи, яка є свободою в Христі, а не вільною втечею від Христа. Головні думки, розвинені в цій книжці, такі: 1) на підставі віри християнин є паном усього й нікому не підлеглий; 2) на підставі любові він є слугою всіх і підлеглий кожному. Віра й любов складають християнина, перша веде до Бога, а друга до ближнього.

Ці Лютерові твори страшно роздратовали його противників. Професор Екк звернувся насамперед до електора Фридриха, щоб цей наказав спалити Лютерові твори, а відтак поїхав до Риму і докладав усіх старань, щоб було виклято Лютера і всіх його прихильників. Його заходи не були без успіху. Папа буллою "Встань Боже, суди справу Твою!" кинув на Лютера клятву 16 червня

1520 року і усі його твори засудив на спалення. У цій буллі закликається до усіх князів, урядників і міщан, погрожуючи відлученням від церкви і обіцяючи нагороду, щоб спіймали Лютера та його прихильників і віддали їх в папські руки. Оповіщення і виконання постанов булли доручено Еккові і двом італійським прелатам.

В триумфальному настрої повертався Екк до Німеччини, бо сподівався, що аж тепер помститься Лютерові за поразку, якої зазнав під час липського диспуту. Правда, в деяких містах проголошено буллу, а по її проголошенні попалено книжки Лютера. Але в самому Липську, де за рік до того відбувся диспут, студенти до такої міри почали зневажати Екка, що він мусив рятуватися втечею до монастиря. Дня 3-го жовтня 1520 року наспіла від Екка папська булла також до університету в Віттемберзі, де далі викладав М. Лютер, на які збиралися студенти числом до півтори тисячі осіб(!). Але тут ніхто не хотів й слухати про виконання папських вимог стосовно особи Лютера.

Що більше, Лютер добре приготувався на прийняття папської булли. Він написав два нові сильні твори: 1) "Про нові Еккові брехні й про булли" та 2) "Проти булли антихриста". Мало цього! Щоби світові явно показати, що він назавжди пориває з католицькою Церквою, Лютер вивісив на університетській таблиці оголошення, що 10-го грудня, о 9-тій годині ранку, спалить буллу й усі папські декрети. Цим актом хотів він показати, що й він навчився палити книжки, та що це не буде для нього дуже важкою справою; за вогонь віддавав вогонь, а за клятву віддавав клятвою.

Рано 10-го грудня 1520 року, за міською брамою (яка називається Ельстерською) на величезній площі зібралась маса народу, студенти університету, доктори й магістри. Коли було розпалено уставлений на площі стос дерева, Лютер кинув у вогонь папські декрети, канонічний закон і папську буллу, що відлучала його від Церкви, при чому урочисто промовив: "Коли ти засмутила Святого Господнього (тобто Ісуса Христа), нехай же тебе засмутить і пожере вогонь вічний Хвилину панувала глибока мовчанка. Далі з тисячей грудей залунав могутній оклик радості і багатотисячний натовп людей разом із сміливим реформатором на чолі повернувся до міста, відчуваючи, що в цій урочистій хвилині діло реформації сталося доконаним фактом.

Через диспут в Липську Лютер внутрішньо відірвався від папства, а спаленням папської булли прилюдно проголосив, що назавжди пориває з папою і Римо- Католицькою Церквою.

6. На сеймі у Вормсі (1521).

Після смерті Максиміліана вибрано німецьким цісарем його 20-літнього внука Карла V, котрий вже тоді був іспанським королем. Папа домагався від молодого імператора, щоб той видав Лютера Римові, але німецький князь-електор Фридрих Мудрий, котрий дуже багато спричинився до обрання Карла V німецьким імператором, попросив його, щоб не робив ніяких кроків проти Лютера, поки він сам на дослідить тієї справи. Імператор погодився заслухати Лютера на сеймі у Вормсі і задля цього дав йому залізний лист безпеки. Лютер вирішив їхати.

Приятелі Лютера дуже віраджували йому їхати до Вормсу: "У Вормсі, - казали, - є чимало кардиналів і єпископів. Вони вас там сплять на попіл, як свого часу спалили Гуса ". Та це нічого не допомагало. Лютер не зміняв свого рішення і дня 2 квітня зібрався в дорогу. З дороги написав до Меланхтона такого листа: "Якщо я не вернувся б і вороги відібрали б в мене життя, то ти не переставай навчати та не дай, щоб тебе відірвали від Божої правди. Коли уже я не зможу більше нічого діяти, то ти працюй замість мене! Коли б лише ти залишився живим, а про мою смерть не журися!"

Ціла Лютерова подорож до Вормсу була подібною до триумфального походу. Кожен хотів його бачити. Усі урочисто зустрічали його, одразу просили і остерігали, щоб відмінив дальшу подорож. На ці прохання він відповідав: "Якби у Вормсі було стільки бісів, скільки черепиці на дахах, то все

таки я поїхав би туди ". Й у самому Вормсі на вулицях зібрався величезний натовп народу, щоб привітати відважного монаха. Злізши з воза, Лютер кинув очима довкола себе і сказав "Бог буде зі мною ".

І Бог був з ним. Одразу на другий день, 17 квітня 1521 року покликано його на сейм. Відважний шляхтич Георг фон Фрундсберг приступив до Лютера, поклав руку йому на плече і сказав: "Монаше, монаше, ти ступаєш на таку тяжку дорогу та ідеш до такого нагального штурму, до якого не ішов ще ні я, ані навіть ніякий гетьман у найзавзятішій битві. Якщо по твоєму боці правда і ти свого певний, то йди вперед у Боже Ім'я, а Господь тебе не залишить ".

Зал, у якому зібрався державний сейм, був переповнений найвищими світськими й церковними достойниками. Усіх присутніх було менш більш 5 000 осіб, а між ними на першому плані імператор разом зі своїм братом, папський легат, архієпископи, єпископи, князі, графи, посланці закордонних держав, представники міст, шляхта... Лютер став перед цим великим зібранням різного стану людей, а канцлер поставив йому два запитання: 1) Чи признається, що написав ці книжки, які лежать перед ним? 2) Чи відкличе ці книжки і те, що в них написано, чи може далі залишатиметься при написанні і буде опиратися? На перше запитання М. Лютер відверто відповів, що він сам написав ці книжки, а щодо відповіді на друге запитання, покірно попросив, щоб дали йому більше часу на роздуми, бо це справа важлива для спасіння душі й тут ідеться про правду Божого Слова, яка стоїть вище від усього на небі і на землі.

Після короткої наради імператор дав йому з ласки один день на роздуми, а папський легат ще того самого дня на писав до папи листа, в якому, насміхаючись з Лютера, назвав його дурнем, якого опанував біс, він уважав, що справа для Лютера вже цілком програна. Тим часом Лютер палко молився. Він весь час перебував у молитві, благаючи в Бога ласки й помочі. І Бог був із ним.

Другого дня, а було це в четвер 18 квітня 1521 року, Лютера вдруге покликано перед сейм. Тут не хотіли вступати з ним в довгі диспути, тільки домагалися простої та ясної відповіді, чи відкличе він свою науку, чи ні. Тоді Лютер відважно заявив: "Тому, що ваша Імператорська Величність, як також і найласкавіші електори й князі домагаються простої і спокійної відповіді, то отже моя відповідь така: Я не можу вірити ані самому папі, ані соборам, бо це очевидне, що одні й другі не раз помилялися та перебували із собою в суперечності. Задля цього, якщо мене не переможуть свідоцтвами зі Святого Письма і не переконають тими самими місцями Святого Письма, які я наводив, та не звільнять таким чином мого сумління, яке є зв'язане Словом Божим, то я нічого відкликати не можу і не хочу, бо робити щось проти свого сумління не є ані безпечним, ані добрим, ані не подобає християнинові. На цьому я стою. Інакше вчинити не можу. Боже, допоможи мені! Амінь."

Лютерова відповідь справила на присутніх величезне враження. Постало таке велике заворушення, що розгніваний імператор був змушений на цей день закрити засідання сейму. Частина присутніх на сеймі виробили про Лютера погляд, що це страшний єретик, а інші захоплювалися його переконаннями і дивувалися із його незвичайної віри.

Увечері того ж самого дня багато членів сейму відвідали безстрашного реформатора. Серед них був також тревірський архієпископ, який востаннє пробував намовити Лютера, щоб той відкликав свої твори і переконання, але й ця спроба була безуспішна. Лютер відповів йому словами Гамаліїла: "Коли від людей оця рада чи справа ця буде, розпадеться вона. А коли те від Бога, то того зруйнувати не зможете, щоб випадком не стати і вам богоборцями!" (Дії 5:38-39). Після цих слів Лютер лагідно сказав до архієпископа: "Відійдіть собі і зробіть для мене залізний лист на повернення." "Я попіклююся про це", - відповів архієпископ і попрощався з Лютером... Дійсно імператор видав залізний лист безпеки, який був дійсний на три тижні, і Лютер 26 квітня вибрався у зворотну дорогу до Віттембергу.

7. Мартін Лютер у Вартбурзі.

Після від'їзду Лютера також більша частина князів (а серед них і електор саксонський Фридрих Мудрий - протектор Лютера) залишили місто Вормс. З цього скористалися Лютерові вороги і схилили імператора, щоб він видав вормський едикт, силою якого М. Лютера проголошено поза правом, а всі його твори засуджено на знищення і спалення. Цим едиктом імператор забороняв своїм підданим, щоб після того, як проміне 21 день (три тижні), приймати Лютера у свій дім, давати йому поживу і напої, і взагалі виявляти йому будь-яку поміч словом чи ділом, прилюдно чи таємно; навпаки, кожен повинен був подбати про те, щоб Лютера було якнайшвидше спіймано і ув'язнено або ж відправлено до імператора.

Очевидно, що за таких обставин, за Лютером скоро і слід пропав би, якби він не зазнавав особливої опіки Божого Провидіння, знярядям якого був електор Саксонський, Фридрих Мудрий. Він наказав охороняти Лютера перед грізною небезпекою і розташувати його в безпечному місці, задля цього він вислав своїх замаскованих вершників, які, надігнавши біля містечка Айзенах віз Лютера, який повертався з Вормсу, зробили видимий напад на нього і самого Лютера викрали з собою та серед ночі заховали його неподалік в замку Вартбург, побудованому на шпилі однієї гори серед чудового туринського лісу.

Тут під набутим ім'ям "рицар Георг" Лютер переодягнений на воїна, переховувався протягом 10 місяців. Тим часом у світі пролетіла звістка про його загибель, і вороги раділи, що його вже нема між живими. А його приятелі, думаючи, що Лютер потрапив до рук ворогів, сумували. Особливо сумував Меланхтон, тому і радість його не мала меж, коли за якийсь час він одержав від Лютера листа; тоді на радіощах передав цю звістку приятелям таким чином: "Наш любий батько ще живе".

Затишне перебування М Лютера в замку Вартбург мало величезне значення для діла реформації. Він ані хвилини не забував про започатковане велике діло, а завжди працював: студіював мови - давньоєврейську й грецьку, перекладав псалми, писав наукові розвідки, а найбільшою його працею був переклад Нового Заповіту на живу німецьку мову.

Після закінчення цього перекладу 1522 року він взявся разом із своїми приятелями до перекладу цілої Біблії і таким чином надав розпочатому ділу реформації найтривалішу основу, що стала джерелом віри, любові й надії християнського життя. **Переклад Біблії — це найцінніший дар для усього світу.**

8. Повернення до Віттенбергу.

За час перебування М. Лютера в замку Вартбург діло реформації зробило чималий поступ. В багатьох місцевостях поусувано надуживання богослужінь, запроваджено проповідування непофальшованого Євангелія й приймання Господньої Вечері під обома видами. Та не усім подобався цей повільний, але природний розвиток реформації. Давнішній Лютерів приятель і помічник, проф. Карлштадт, хотів силою втілити в життя те, до чого, на думку Лютера, можна було прийти повільно, силою проповідування Слова Божого. Сфанатизований Карлштадт з натовпом людей повиганяв з церков у Віттемберзі священників, які відправляли служби Божі, поусував вівтарі й образи святих.

Цей заколот ще більше побільшили "пророки" з міста Цвікау: ткач Ніколас Шторх, проповідник Томас Мюнцер і студент Штібнер. Ці "цвікауські пророки" чимось нагадували сьогоднішніх п'ятидесятників та бадачів, що Бог з ними має довірочні наради, на яких вони одержують свіжі об'явлення, що стоять вище Св. Письма, та навчали, що вони Богом покликані творити Царство Боже на землі, при чому відкидали також хрищення дітей, як незгідне з наукою Христа й апостолів, а домагалися, щоби дорослі наново христилися. Незабаром й Карлштадт став на стороні

цих "пророків". Заколот зростав щораз більший: професори потратили голови, а боязливий Меланхтон не знав, як лихові зарадити. Діло реформації було під загрозою на самому його початку.

Тоді Лютер, не дивлячись більше на небезпеку, яка загрожувала йому, як позбавленому права, після 10 місячного побуту в Вартбурзі поїхав до Віттембергу й одразу із цілою силою виступив проти "пророків". Виступив не з мечем світської влади в руках, а з мечем Слова Божого, яке чисто і ясно проповідував цілих 8 днів, пояснюючи народові, що надужиття треба усувати, але без насильства. Духовна сила його слів мала спасенний вплив на розпалені уми. У Віттемберзі повернено лад і спокій, а Карлштадт, втративши всякий вплив, переїхав до Швейцарії, де й помер. Лютер же поїхав до інших місцевостей, де "цвікауські пророки" розбурхали були народ, і всюди своїми проповідями повертав спокій і лад.

9. Реформація - це не революція.

Короткий час панував у Віттемберзі спокій, бо незабаром зірвалася нова хуртовина, і була нею селянська війна. Тоді в Німеччині переважна частина населення жила під панщиною. Доля цих людей була дуже сумна, бо не визна- валося ніяких їхніх прав, ані не давалося жодних полегшень. Коли ж вони довідалися про нову науку реформації і про євангельську свободу, то думали, що для них настала година визволення.

Ці настрої використав "цвікауський пророк" Томас Мюнцер і став на чолі селянського руху. В 1524 році селяни запропонували шляхті 12 статей, в яких домагалися головним чином того, щоб кожна парафія мала право вибирати собі душпастиря та щоб полегшено їхню долю, яка настала внаслідок надмірних податків і панщини.

Лютер глибоко співчував недолі народу, тому обом сторонам (шляхті і селянам) говорив щиру правду в вічі. Обидві сторони закликав до згоди і лагідності, доводячи панам, що вони самі дають причину до повстання своєю суворою поведінкою щодо підданих, тому вони повинні поступитися селянам і полегшити їхню долю: "Пробуйте чинити лагідно, бо не знаєте, що саме задумує Бог! Уважайте, щоб з малої іскорки не повстав такий широкий вогонь, як ціла Німеччина, а тоді його ніхто не зможе погасити. В числі їхніх 12 статей є деякі дуже слушні й справедливі." А селянам нагадував Лютер, щоби своїх прав домагалися вони не дорогою ворохобні, душогубств і підпалів, а тільки мирним шляхом. Він остерігав їх, щоби не вірили фальшивим пророкам, бо "християни не борються рушницею і мечем, а терпіннями й хрестом, як колись боровся їхній вождь, Ісус Христос." Коли ж перестороги і нагадування не допомагали, гострими словами сварив одних і других, але також і це не допомагало.

Селяни в усьому слухалися Мюнцера, який закликав їх до збройного повстання. Він заохочував їх такими словами: "З нами Бог! Хто з вас у битві поляже у перших лавах, той знов встане живий позаду тих, які борються. Не бійтеся нічого! Я в плащ половлю всі ворожі кулі!" Підбурені селянські маси палили панські двори і замки, грабували монастирі і під проводом Мюнцера готувалися до збройної розправи над панями. Також пани зорганізувалися в армію. Таким чином розгорілася в Німеччині громадянська війна. До вирішальної битви дійшло коло Франкенгавзена. Мюнцер, котрий також був великим хвальком, у битві виявився кепським вояком і полководцем, бо битва скінчилася повним розгромом його величезної повстанської армії, а сам він потрапив у полон.

В цій громадянській війні загинуло приблизно 150 000 людей. Вона дала світові наочний доказ того, що реформація це не революція. Революція походить знизу, а реформація згори, від Господа. Революційне повстання скінчилося сумним розгромом, в той час, коли реформація далі ширилася в Німеччині й поза її межами та в кінці принесла перемогу.

10. Перші мученики.

Електор Саксонський, Фридрих Мудрий, який так дуже обстоював діло реформації Церкви і на кожному кроці сприяв М Лютерові, умер ще перед скінченням селянської війни. Він аж перед самою смертю відкрито став на бік реформації і прийняв Господню Вечерю під обома видами. Проте його брат і наступник, князь Йоган Постійний, від самого початку а усією рішучістю виступив на бік Лютера. Запеклим ворогом реформації був інший саксонський князь, Георг, який уже під час Липського диспуту відверто виступав проти Лютера. Самому Лютерові він нічого не міг зробити, але тим завзятіше переслідував прихильників реформації у своїм краю; книжки Лютера та його переклад Нового Заповіту наказав спалити, а його прихильників або карав в'язницею, або проганяв поза кордони свого краю. Крім князя Георга серед ворогів реформації бачимо також австрійського архикнязя Фердинанда та баварських князів.

Також поза кордонами Німеччини ворожо трактовано спроби реформації. Імператор Карл V наказав суворо карати прихильників реформації у своїх рідних краях, головним чином у Голландії, де дух реформації ширився найбільше в монастирях Августинського чину. Вже в 1523 р. у Брукселі на палаючому стосі померли два молоденькі августинські монахи, як мученики реформації. Вони звалися: Генріх Воес і Йоган Еш.

Папські інквізитори вимагали від них, щоб вони відреклися від науки Св. Письма. Та вони рішуче заявили:

- "Ні, Слова Божого ми не відречемося, скоріше життя віддамо своє за віру."

Інквізитор: - "Признайтеся, що вас збаламутив Лютер!"

Мученики: - "Так, але так само нас збаламутив, як Господь Ісус збаламутив Своїх апостолів."

Інквізитор: - "Проголошуємо вас єретиками, яких треба спалити у вогні і віддаємо вас рукам світської влади."

Молоді мученики прийняли осуд смерті спокійно і навіть заспівали псалом на славу Всевишнього, і обоє додавали собі відваги словами: "Вмираємо задля Імені Христового!"

Інквізитор: - "Наверніться, бо коли не навернетесь, згинете в ім'я сатани!"

Мученики: - "Ні! Ми вмираємо, як християни за правду Євангелія." Коли ж наставала вирішальна хвилина смерті, мученики на палаючому стосі голосно закликали: "Господи Ісусе, Сину Давидів, помилуй нас!"

Незабаром по смерті цих мучеників за правду жорстоко вбито також наставника їхнього монастиря, Генріха.

Коли звістка про смерть цих мучеників дійшла до Німеччини, один із найбільших гуманістів, Реазм Роттердамський, сказав: "Отже, маємо початок душоубств." А Лютер закликав: "Христос збирає плоди Свого Слова та зсилає нових мучеників." "Ваші кайдани, - писав він, - є моїми кайданами, ваша в'язниця - моєю в'язницею, ваш стос - моїм стосом. Ми всі з вами, а нашим вождем є Господь." Відтак на їхню честь уклав він прегарну пісню: "Нову пісню заспіваймо...", яку із запалом співано також у Голландії, як і в Німеччині.

Мучеником за євангельську справу був також мешканець Відня, Каспер Тавбер, якому було стято голову, а відтак його тіло спалено за те, що не хотів відректися євангелицтва. Бо тоді католики мали закон: "Хто не відкличе своєї ересі, буде спалений, а хто відкличе, тому відрубують голову."

Також в Пешті, столиці Угорщини, за наказом угорського й чеського короля Людовика, швагра імператора Карла V, живцем спалено одного друкаря за те, що у себе вів друкував євангельські твори.

11. Дальший розвиток реформації.

Незадовго після смерті електора Фридриха Мудрого, його наступник, Йоган Постійний, запровадив у своїй частині Саксонії реформацію і новий церковний порядок. А після смерті саксонського електора Георга, який ціле життя був непримиренним ворогом Лютера, його спадкоємець Генріх також виявився прихильником реформації. Ось таким чином, вся Саксонія стала євангелицькою. Реформацію також прийняв гесьський князь Филип і вільні міста: Франкфурт, Штрасбург, Нюрнберг, Магдебург та багато інших. Згодом до реформації приєдналися також: Брунсвік, Східна Фризія, Шлеськ і Бранденбургія в північній Німеччині. В Данії готував дорогу реформації данський король Християн II (1520), а в Швеції - король Густав Ваза. В Ризі, Реалі й Дорпаті прийнялася реформація 1521 р., а звідти поширилася була і на наші землі...

Чим більше ширилося євангелицтво, тим сильнішою ставала реакція католиків, яка щораз сильніше почала загрожувати євангелицтву. Задля оборони свого віровизнання євангелицькі князі і міста заключили між собою (1526р.) в місті Торгау т. зв. **торгауське перемир'я**. Через три роки після того, в 1529 р. зібрався сейм у місті Спаєр і на цьому сеймі католицькі кола постановили всупереч євангеликам, що треба вірно притримуватися вормського едикту та не заводити реформації в католицьких краях і заборонити підданам приймання євангелицтва. Проти цієї постанови сейму євангелики запротестували, заявляючи, що в справах віри й спасіння душі ніяким чином не може бути вирішальною більшість голосів, і тому вони вважають за конечно потрібне разом зі своїми духівниками далі триматися ясного і чистого проповідання Слова Божого. Через цей протест католики зневажливо назвали євангеликів **протестантами**, але ми євангелики гордимся цією назвою, бо згаданий протест був спрямований проти неправди і насильства над сумлінням.

В найближчому (1530) році на сеймі в Аугсбурзі євангелики зі свого боку запропонували імператорові Карлові V славнозвісне Аугсбурзьке віросповідання, яке насамперед було зачитано представникам держави, а потім передано імператорові. Імператор, який усіма силами прагнув придушити реформацію, доручив католикам, щоб вони написали спростування цього віровизнання - т. зв. Конфутацію, а сейм постановив знову, щоб усі суворо притримувалися умов вормського едикту. Меланхтон від імені євангеликів спробував далі боронити євангелицьке віровизнання і з тією метою написав Слово на захист віросповідання (т. зв. Апологію). Та М. Лютер, який того часу перебував у Кобурзі, радив Меланхтонові й іншим, щоб вони покинули Аугсбург, бо переговори ні до чого не приведуть: "Додому! Додому! Додому! Не бійтеся, хоча б вас осудив так папа, як і імператор. Ви Христа визнали, руку до згоди подали, імператора послушали, перетерпіли знеславлення. Отже, ви вчинили досить, більше як досить. Решту довершить Господь."

В 1531 році євангелицькі князі з'їхалися в місті Шмалькальден і між собою заключили т. зв. шмалькальдський оборонний союз на шість років. Цей рішучий крок князів налякав імператора, якому на той час загрожувала війна з турками і французами. Тому він у 1532 р. поспішно заключив із протестантами своєрідний релігійний мир, на підставі якого вони могли від того часу до певної міри жити в спокої і безпеці. Це спричинило ще більше поширення реформації. Майже ціла північна Німеччина прийняла тоді євангелизм, а на півдні Німеччини до реформації прилучився віртемберзький князь Ульрих. За дорученням саксонського князя-електора М. Лютер

впорядкував т.зв. **шмалькальдські статті**, в яких євангелики ще раз ствердили, що відкидають владу папи, як таку, що суперечить Слову Божому і домагаються повної незалежності від римської Церкви. Папа Павло III постановив скликати в 1537 р. в Мантуї (місто в північній Італії) церковний собор, щоб вигубити "лютерську єресь". На цей собор покликано також євангеликів, але євангелицькі представники не взяли в ньому участі, бо він не відбувався на їхній рідній землі.

Мир панував так довго, як довго жив М. Лютер. Після його смерті (помер він 18. II. 1546 р.) між імператором Карпом V і шмалькальдським союзом розпочалася шмалькальдська війна, яка скінчилася тільки 1555 року заключенням миру в Аугсбурзі, на основі якого євангеликам визнано релігійну свободу, незалежність від папи і рівноправність із католиками. Але загроза ще не проминула цілком. Повне право існування виборола собі євангелицька Церква набагато пізніше, аж під час тридцятилітньої війни, яка скінчилася підписанням вестфальського миру в 1648 році.

12. Мартін Лютер у церкві, школі й дома.

Усяких старань докладав Мартін Лютер, щоб Христове Євангеліє досягло усіх суспільних верств народу. Задля цього він переклав Біблію на рідну мову; повсюди завів звичай, щоб проповіді виголошували на рідній мові і взявся за реформу богослужінь, бо всі вони до того часу відправлялися тільки латинською мовою, яка була цілком незрозумілою для простолюття. Для цього він написав гарний твір "Про порядок богослужіння в громаді", виходячи з тієї основи, що ціле богослужіння повинне відбуватися народною мовою, і усі вірні повинні в ньому брати чинну участь. Для цього також були потрібні церковні пісні рідною мовою. Євангельська правда тоді найлегше захоплює і зрушує серце людини, коли її співається як пісню. З цієї причини М. Лютер зайнявся укладанням нових пісень, а також перекладанням з латинської мови найкращих давніх пісень та в кінці підбиранням до своїх пісень відповідних мелодій. Таким чином постали чудові й огнисті євангельські пісні, а з них найвідоміша реформаційна пісня-гімн: "Могутня нам твердиня Бог." Не було ні містечка, ні села в Німеччині, де б не співано Лютерових пісень.

Реформація не тільки змінила порядок і мову богослужінь, але від самого свого початку взяла також школу під свою опіку. Лютер дуже піклувався про виховання молоді і про вдосконалення шкільництва. Для цього у році 1524 видав він заклик "До радників усіх німецьких міст, щоб закладали німецькі школи", де пише: "Любі земляки! Щороку видаєте ви так багато грошей на зброю, на покращення доріг і на будову гребель. Чи не годиться видавати дещо, ба навіть ще більше, на виховання дітей?..." При цьому він не обмежував навчання тільки якимось одним ставом, щоб, наприклад, навчалися тільки духовні особи, а домагався, щоб і світські люди користувалися наукою. Також у світському стані - твердив Лютер - потрібно освічених і корисних чоловіків і жінок, отже, треба відповідно виховувати і навчати дівчат і хлопців.

В 1528 р. саксонський електор доручив Лютерові, щоб він провів візитацію церков і громад та зблизька приглянувся до пануючих там відносин. Цю візитацію провів Лютер в товаристві Меланхтона й інших духовних осіб. Всюди він бачив невідрадні відносини; зустрічався зі страшенним неучтвом і величезною темрявою як у містах, так і по селах. Те, що він бачив, спонукало його до написання "Малого катехізису" для молоді і простолюття, а "Великого катехізису" — для батьків і вчителів. Відтоді ожила наука релігії, яка ґрунтувалася на євангельських правдах, пояснених у Катехізисі. Лютер старався, щоб закладено було якнайбільше шкіл також по селах. Задля нагляду і пильнування церков і шкіл він запровадив **уряди суперінтендентів** (тобто наглядачів). А в кінці він також дораджував закладати бібліотеки для народу, що склалися з творів як світських, так і духовних.

Щодо навчання про Господню Вечерю велася в тому часі завзята дискусія між Цвінглі (зі Швейцарії), Карлштадтом і Еколампатієм з одного боку, і Лютером та Меланхтоном з іншого

боку. Тоді, коли Лютер у своєму творі "Про Господню Вечерю" стверджував, що в Господній Вечері подається під хлібом і вином правдиві Тіло і Кров Господа нашого Ісуса Христа, то Цвінґлі разом зі своїми прихильниками навчав, що Господня Вечеря є тільки згадкою смерті Ісуса, бо в Христовому вислові "Це є Тіло Моє" слово "є" має таке саме значення, як слово "означає". В 1529 році одні й другі богослови з'їхалися до Марбургу на усну дискусію. Тут Лютер, щоб себе ще більше зміцнити в непохитності віри, крейдою написав на столі "Це є Тіло Моє" і на ці слова Христові постійно вказував під час дискусії, яка закінчилася постановою, що "обидві сторони повинні із собою жити в християнській любові й просити Бога, щоб їм уділив Свого Духа Святого задля вірного розуміння слів Святого Письма".

Про домашнє життя Мартіна Лютера знаємо, що він одружився 13 червня 1525 р. з колишньою монахинєю, Катериною фон Бора. Повінчав їх приятель Йоган Бугенгаген. Через два тижні після шлюбу подружжя справило весільний банкет, на якому були присутні батьки Мартіна Лютера. Аж цього дня наступило повне поєднання між сином і батьком, який під час весілля сказав на radoщах: "Сьогоднішній день знову дав мені мого любого Мартіна."

В подружжі М. Лютер жив 21 рік. Він так говорив про свою дружину: "Завдяки Божій благодаті я в ній знайшов побожну, вірну жінку, котра є радістю для свого чоловіка, як це пише Соломон у "Приповістях" (31:10 і далі). І дійсно, Катерина була радістю для свого чоловіка, бо була меткою господинею і богобоязливою матір'ю. Хоча родина згодом значно збільшилася (Бог обдарував їх шістьма діточками), і сам Мартін Лютер, хоч був професором, отримував дуже малу платню (зразу тільки по 100 талярів річно, а відтак підвищено йому цю платню на 300 талярів річної), все-таки завдяки господарності дружини та її невсипному дбанні убозтво ніколи не докучало вченому мужеві.

За свої твори, що йшли до друку, Лютер не брав нічого. Говорив: "Даремно я одержав, даремно й повинен давати." Убогим часто давав навіть останній гріш. Одного разу постукав у його двері убогий студент, просячи допомоги, щоб поступити до університету. Саме на той час Лютер не мав ані шеляга. Студент так засумував, що аж заплакав. Тоді Лютер, не зважаючи на спротив своєї дружини і самого студента, дав йому срібний келих і сказав: "Іди, віднеси до ювеліра і продай! Мені не треба срібного келиха!" Іншому убогому віддав останнього дуката з відтиском Йоахима, сказавши: "Йоахиме, виходь, прийшов Спаситель!"

Також він відзначався великою гостинністю. Кожен мав вільний доступ до вченого професора. До його столу засідали як великі пани, так і вбогі студенти, а до скромненьких обідів додавала смаку весела й повна глибоких думок розмова увічливого господаря дому. Свою рідню він любив щиро. До дітей говорив приступно, зрозуміло і з великим зацікавленням. Сам дбав про те, щоб діти молилися, співали пісні й знали катехізіс.

Лютера дуже вразила смерть його донечки Магдаліни, але й тут спостерігаємо в нього велику віру й повне впокорення себе Божій волі. Біля ліжечка вмираючої доньки він молився: "Дуже люблю її, але якщо така воля Твоя, милостивий Боже, що хочеш її забрати до Себе, то Тобі її доручаю"...

У вільних від праці хвилинах присвячувався музиці. Грав на лютні і на флейті, любив співати під акомпанемент лютні. Не раз він промовляв: "Музика становить найбільшу розкіш для сумної людини, бо через неї серце віднаходить спокій, набирає сил, і відсвіжується." Найбільшої радості Мартін Лютер зазнавав у перебуванні з Богом на молитві. Молився часто й щиро, не раз навіть по три години денно. Чим більше мав роботи, тим довше молився, бо в молитві черпав потрібну силу до праці, яка була велетенська: Бо був не тільки професором університету, але також проповідником і проводив величезне листування з різними особами краю і закордонням. До цього часу ще збереглися 2600 його листів, зібраних у 20 величких томах. Крім цього, як відомо, доктор Лютер писав багато наукових творів.

13. Останні дні життя.

В останніх роках свого життя Лютер часто занепадав на здоров'ї і не раз по кілька тижнів мусив лежати хворий у ліжку. На початку 1546 року запросили його брати-графи Мансфельд, щоб він приїхав до Айслебена та полагодив суперечку між власниками великих копалень срібла і заліза. Він прийняв запрошення і 27 січня 1546 року сильно простуджений прибув до Айслебена. Окрім цього він далі продовжував працювати. Суперечки в Айслебені вдалося Лютерові щасливо полагодити. В неділю, 14 лютого 1546 року з великою силою виголосив він у місцевій церкві свою останню проповідь. А вже ввечері 17 лютого смертельно захворів. Передчуваючи близький кінець туземного життя, він сказав: "В Айслебені я народився і мене тут охрищено, здається, що в Айслебені мені судилося залишитися назавжди." Відмовивши близько 9-ої години вечірні молитви, пішов на відпочинок. Біля його ліжка чергували: суперінтендент доктор Йонас, доктор Целій, старий слуга і малі Лютерові синочки, які разом із ним приїхали сюди. Майже через дві години після того хворий почув великий тягар на своїх грудях і сказав: "В Твої руки доручаю духа мого, Ти мене викупив, Господи Боже правдивий." Після цього знову заснув на півгодини. Пробудившись, довго молився: "Отче небесний, Боже й Отче Господа Ісуса Христа, Боже, джерело всякої потіхи, дякую Тобі, що Ти мені об'явив найлюбішого Свого Сина Ісуса Христа, у Котрого я вірую, Котрого я проповідував і визнавав, Котрого я любив і почитав, і Котрого переслідують і ганьблять усі безбожники. Господи, Ісусе Христе, прийми ласкаво мою душу. Отче небесний, якщо це смертельне тіло мушу полишити, то знаю й вірю, що в Тобі знайду вічне життя, і ніхто не зуміє мене вирвати з Божих рук." Незабаром після того промовив вірші з Євангелія від Івана 3:16 і з Псалма 68:21.

Відтак надовго він зомлів. Коли ж до Лютера на якийсь час повернулася свідомість, то нахилився над ним доктор Йонас і запитав: "Всечесний отче, чи хочете ви умерти в Христі й у тій науці, яку ви проголошували?" На це помираючий виразно і голосно відповів: "Так!" І це було останнє слово, яке вимовив у своєму туземному житті вірний слуга Божий, який відійшов до вічності між 2 і 3 годиною ополудні 18 лютого 1546 року.

Тлінні останки Лютера перенесено до Віттембергу і поховано в тій самій церкві, на дверях якої він у 1517 році прибив був 95 тез. Обіч нього поховано пізніше також Филипа Меланхтона.

В той час, коли євангелики були в глибокій жалобі через смерть М. Лютера, католики накинулися на нього з нелюдською злістю, описуючи його в найтемніших фарбах. Вони навіть поширювали такі погоски, що він нібито покінчив життя самогубством. Такі плітки вороги складають про нього аж донині. А роблять це тому, бо ніхто перед тим, ані опісля того не завдав католикам такого страшного удару, як Мартін Лютер, який як довголітній головний духовний провідник народу даною йому від Бога силою могутнього слова і віри торощив заскорузлість середньовіччя і поборював облуду та брехню, а будував новий порядок у Церкві і закладав підвалини під новий суспільний лад, який триває до цього часу!

Через десять років, 1556 року, також помер найзавзятіший ворог Лютера і найбільший противник реформації - імператор Карл V. Одночасно з Лютером він також був головним провідником німецького народу, але **політичним**. Він старався за всяку ціну зберегти старий середньовічний лад. Як імператор великої держави (у котрій, як кажуть, - ніколи сонце не заходило) він розпоряджався могутніми арміями війська і невичерпними скарбами. Цими своїми засобами з усіх сил він боровся проти прихильників М. Лютера і старався стерти їх з лиця землі, але йому у виконанні цих планів перешкоджала війна, яку провадив він із французами і турками. В 1547 році взявся він навіть збройно воювати проти євангеликів, але не добившись в цій т. зв. **шмалькальдській війні** нічого, заключив він із євангеликами мир в Аугсбурзі 1555 року. Цього ж таки року він зрікся імператорського престолу на користь свого сина, а сам вступив до монастиря в Сан Юсті в Іспанії. Тут і помер найближчого (1556) року в чернецькій келії, тримаючи в одній

руці палаючу свічку, а іншою судорожно притискуючи хрест до своїх уст. Останнє його слово перед смертю було: "Ісусе!... Так помер колишній могутній володар, а властиво його вітчизна, Іспанія, покутує до цього часу за його діла; за неприйняття непофальшованого Євангелія, конаючи серед жорстокої громадянської війни... (Ред. Треба брати до уваги той факт, що ця книжка писалася Теодором Ярчуком під час громадянської війни в Іспанії, в першій половині двадцятого століття.

14. Життєвий твір Мартіна Лютера.

Хоча скінчилося повне завзятої боротьби за правду й поступ життя Лютера, але твір його життя триває далі. Що ж таке здійснив Лютер своєю боротьбою, і що саме дає він для людства? "Коли глибше приглянемося до його діл життя, - так написано в одній книжечці про нього і події у світі після його смерті, то пізнаємо таке:

- 1) - Лютер був покликаний Богом, щоб визволити християнську Церкву з-під римського володіння з метою прив'язання її до Божого Слова, яке є єдиним для неї законом. Він дає вірним і Церкві Біблію в її повноті і красі. Навіть більше, він примусив також католицьку Церкву, щоб вона провела в себе деякі реформи, а це на деякий час врятувало її від повного занепаду.
- 2) - Лютер відновив євангельську науку про ласку, що її дарує нам Бог через віру, без діл заслуг. Таким чином, він повернув вірі й первісне євангельське значення.
- 3) - Своєю наукою Лютер реформує щоденне практичне життя, навчаючи, що діла любові й милосердя є тільки плодами палкої віри в Бога.
- 4) - Своєю діяльністю несення допомоги потребуючим Лютер дає початки соціальних зрушень.
- 5) - Він освячує працю людських рук, задля якої Бог створив людину. Він навчає, що праця для людини є тим самим, чим є вода для риби, а повітря для птиці; що без праці людина не може вести гідного життя. Це він чинить якраз тоді, коли люди праці перебували в зневазі, а пануючі верстви ставилися до них, як до робочих тварин. Тому заслуги Лютера в цій ділянці дуже великі.
- 6) - Своєю наукою і прикладом він освячує зневажане кліром подружнє життя і через це дає початок першій німецькій християнській родині.
- 7) - Перекладом Біблії на німецьку народну мову дає він початок народній літературі; мову свого народу робить він мовою літератури та науки.
- 8) - Задля поширення Біблії дає почин народним школам. - Треба пригадати, що до часів Лютера школи існували тільки для багатих пануючих верств, а народ жив у темноті і забобонності.
- 9) - Він є творцем християнської пісні і навчив німецьку родину цінувати музику.
- 10) - Він перший підносить вартість поодинокі родини, як Божого інституту: робить її кузницею загальнолюдських вартостей. Це дало нові напрямки у мистецтві, такому як: малярстві, різьбярстві, музиці і літературі. З того часу життєві вартості родини стають основою вартостей також цілого суспільства, цілого народу."